

KRİZLERİN ULUSLARARASILAŞMASI: REJİME KARŞI PROTESTOLARDAN BÖLGESEL ÇATIŞMAYA SURIYE ÖRNEĞİ

Oktaç Bingöl*

Giriş

Günümüzde bir ülkenin içinde başlayan krizler, iki veya daha çok devleti ilgilendiren uluslararası krizlere dönüşebilmektedir. Ulus devletlerin ortaya çıkışından itibaren günümüze kadar geçen uzun dönemde ulusal sınırlar içerisindeki krizlerin kısa sürede ulusal sınırları aştığı, komşulardan başlayarak, bölge ülkelerini ve küresel aktörleri kapsadığı görülmüştür. 20'inci Yüzyıl'ın tamamı ve 21'inci Yüzyıl'ın başları sayısız örneklerle doludur. Liberya, Ruanda, Sierra Leona, Bosna, Kosova, Somali, Irak, Afganistan ve Libya, örneklerden bazılarıdır.

Krizlerin uluslararasılaşmasında; krize neden olan sorunların bazılarının sınır aşan karakteri, devletlerin çıkar ve hedefleri, krizin çıktığı ülkeyle çok yönlü ilişkiler, jeopolitik mülhazalar, uluslararası sistemin dengesinin bozulmasından kaygı algılamaları, kriz sonrası bölgesel ve uluslararası güç yapılanmasından avantajlı çıkma arzusu ile liderlere özgün kişisel özellikler çok yönlü faktörler olarak etkili olmaktadır.

Suriye'de Mart 2011'de Esad yönetimine karşı yapılan protesto gösterilerinin büyüyerek ve yaygınlaşarak devam etmesi, giderek şiddet eylemlerine dönüşmesi, ulusal bir krizin ortaya çıktığını göstermiştir. Esad, kriz yönetimini devreye sokarak protestolarla ve gösterilerle baş etmeye çalışmıştır. Bir taraftan bazı reformlar yapılırken, diğer taraftan şiddet olayları kolluk kuvvetleri ile kontrol altına alınmak istenmiştir. Ancak, Suriye krizi kısa sürede Esad'ın kontrolünden çıkarak hızla bölgeselleşmiş ve uluslararası boyuta taşınmıştır.

Suriye krizinin kısa sürede Esad'ın kontrolünden çıkmasında, bir süredir devam eden "Arap Baharı"nın yaratmış olduğu ortam etkili olmuştur. Başta ABD olmak üzere uluslararası aktörlerin bir bölümü, Tunus, Mısır, Cezayir ve Libya'da yaşananlardan dolayı Suriye'de de yönetim değişikliğinin kolaylıkla yapılabileceğine inanmıştır. Bu algıyla, Esad'ın önceki örneklerden ders alarak uluslararası baskılara direnemeyeceği varsayılmış, talepler sıralanmaya başlanmıştır. Ancak bu hesaplarda, Suriye'nin tarihsel, demografik ve siyasal dinamiklerinin farklılığı dikkate alınmadığı gibi bölgesel ve uluslararası güç dengeleri de ihmal edilmiştir. Hesapların tutmaması küresel aktörlerin yeni oyun planlarını gündeme getirmiş, Suriye krizi sadece Esad'ın değil bölgesel aktörlerin de kontrolünden çıkmış, BM'deki büyük güçlerin mücadelesine dönüşmüş, bölgesel çatışma riski taşımaya başlamıştır.

Suriye krizi, krizlerin uluslararasılaşması bağlamında tipik bir örnek teşkil etmektedir. Bu makalenin birinci bölümünde krizin ortaya çıkışı ve gelişimi ile ilgili genel bir çerçeve çizilecektir. İkinci bölüm, krizin bölgeselleşmesi ve sonrasında uluslararasılaşmasına giden sürecin analizine ayrılmıştır. Üçüncü bölümde ise uluslararası aktörlerin Suriye krizine yönelik strateji ve yaklaşımları incelenecektir. Makale tespit edilen bulguların değerlendirilmesiyle tamamlanacaktır.

---

* Dr. Uluslararası İlişkiler, oktaybin@yahoo.com

1. Suriye krizinin genel çerçevesi

1.1. Suriye'nin siyasi tarihine kısa bir bakış

Suriye'nin bugün yaşamakta olduğu sorunların önemli bir bölümünün kökleri Fransız Mandasındaki döneme uzanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması ve 1. Dünya Savaşının sonlanmasından önce Fransa, Lübnan ve Suriye'yi işgal ederek manda rejimi kurmuştur. Fransa, 1920 yılında Suriye toprakları içerisinde farklı devletler ve siyasi birimler oluşturmuştur: Akdeniz kıyılarında yer alan Lazkiye ile güneye uzanan topraklarda Nusayri devleti, kuzey ve kuzey doğuda Halep devleti, orta bölgelerde Şam devleti ve güneyde Dürzî bölgesi. 1925 yılında Halep ve Şam devletleri Fransız mandası altında birleştirilerek Suriye devleti yaratılmıştır.¹ 1936'da Nusayri devleti de Suriye devleti içine dâhil edilmiş ancak özerk olmaya devam etmiştir. Fransa 1946'ta Suriye'yi terk etmiştir. Suriye devleti bugünkü sınırlarıyla çeşitli darbelerle maruz kalmış, 1963'ten sonra Baas partisi tarafından 1970'den itibaren ise Esad ailesi tarafından yönetilmeye başlanmıştır. 1976'da Müslüman Kardeşler örgütü tarafından başlatılan ayaklanma 1982'de kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Müslüman kardeşlerin ayaklanmasında da Hama, en önemli üs bölgesi olmuştur. Suriye'de Hafız Esad'ın ölümü üzerine Beşar Esad 2000 yılında devlet başkanlığına seçilmiştir. Bu yıllarda Suriye'de reform istekleri de hız kazanmıştır. "Şam Baharı" olarak adlandırılan reform istekleri 2001 yılında bastırılmıştır.² Beşar Esad tarafından bazı reformlar yapılmasına rağmen ekonomik ve ticari reformlarla sınırlı kalmıştır.³ Şam Baharını başlatanlar 2005'de Şam bildirisini yayımlayarak reform taleplerini duyurmuştur.

1.2. Demografik özellikler

Suriye, Orta Doğu'daki diğer ülkeler gibi farklı etnik ve dinsel grupları içermektedir. Suriye nüfusunun yaklaşık %90'ı etnik olarak Arap'tır. Kürtler yaklaşık %9 oranında olup⁴, Suriye'nin Kuzey doğusunda yaşamaktadır. Kalan %1 ise Türkmenler, Çerkezler, Süryaniler ve Ermenilerden oluşmaktadır. Suriye dinsel ve mezhepsel olarak farklı gruplara ev sahipliği yapmaktadır. Sünniler yaklaşık %70, Sünni olmayan Müslüman gruplar (Nusayriiler, Caferiler ve İsmailiye mezhebinden olanlar dâhil) %12 ile ikinci büyük gruptur. Dürziler %3, Hıristiyanlar ise %10 oranında nüfusa sahiptir.⁵ Etnik ve dinsel grupların nüfusa oranları değişik kaynaklarda farklılıklar göstermektedir. Bu durum sadece Suriye'ye özgü olmaktan öte, tüm Ortadoğu ülkelerinde benzerdir.

Baas Partisinin yaklaşık 50 yıllık laik yönelimlerine rağmen dinsel ve mezhepsel farklılıklar aidiyet ve siyasi gruplaşmanın belirleyici faktörü olmaya devam etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ile bu farklılıklar ortaya çıkmış ve Baas Partisinin iktidara

¹ Edmund Burke, "A Comparative View of French Native Policy in Morocco and Syria, 1912-1925", *Middle Eastern Studies*, May 1973, Vol. 9, No. 2, s.175-186.

² Alan George, *Syria: neither bread nor freedom*, Zed Books, UK, 2003, s. 56-58.

³ Farid N Ghadry, "Syrian Reform: What Lies Beneath", *The Middle East Quarterly*, Winter 2005, <http://www.meforum.org/683/syrian-reform-what-lies-beneath>.

⁴ "Syria – Kurds", Library of Congress Country Studies, <http://countrystudies.us/syria/23.htm>

⁵ "International Religious Freedom Report 2006 ", US Department of State İnternet sayfası, <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2006/71432.htm>

geldiği 1963 yılına kadar da sürmüştür. Sünniler, Nusayriler, Dürziler ve Hıristiyanlar nadiren aynı ittifakın içerisinde yer almışlardır.

Etnik ve mezhepsel farklılıklar kadar, aşiret ve aile gruplanmaları da siyasi yapılanmalarda ve ticari ilişkilerde önemli olmuştur. Baas Partisinin yönetiminde sosyo ekonomik farklılıklar gittikçe belirginleşmiş, siyasi ve ticari seçkinler, askerler, kamu çalışanları, orta sınıf ücretliler, işçiler ve çiftçiler arasında keskin hatlar ortaya çıkmıştır.

Son olarak coğrafik farklılıklar da önemlidir. Özellikle Halep ve Şam arasındaki rekabet, şehirlerde yaşayanlarla kırsal kesimlerin farklılıkları, Nusayrilerin Akdeniz kıyılarında soyutlanmış yerleşimi Suriye iç siyasetinde önemli olmuştur.

1.3. Suriye'nin yönetim yapısı

Suriye'de bir çeşit yarı başkanlık sistemi vardır. Teorik olarak yürütme, yasama ve yargı kuvvetler ayrılığı prensibine dayalı olarak teşkil edilmiştir. Suriye Anayasası en son 2012'de yeniden yazılarak halkoyuna sunulmuş ve kabul edilmiştir. Devlet başkanı, yürütmenin başı olarak halkoyuyla yedi yıllığına seçilmektedir. Başkanın iki yardımcısı bulunmaktadır. Yürütmenin ana organı bakanlar kurulu, başbakan ve bakanlardan oluşmaktadır. Başkan yardımcıları, başbakan ve bakanlar devlet başkanı tarafından atanmaktadır. Yasama organı olan halk meclisi, 4 yıllığına seçilen 250 milletvekilinden oluşmaktadır. Yargı ise çeşitli yüksek ve ilk derece mahkemelerini kapsamaktadır. Suriye, üniter bir devlet olup, 14 il bulunmaktadır. En büyük iller; 2009 verilerine göre, Halep 3 milyon, Şam 2.53 milyon, Humus 1.3 milyon ve Hama 800 bindir.⁶

Suriye'de Nusayrilerin nüfuslarına göre yönetim kadrolarında daha etkin olduğu ve Suriye devletinin bir Nusayri devleti olduğu sıklıkla ifade edilmektedir. Ancak, üst yönetim kadrolarında mezhepsel olarak göreceli bir güç paylaşımı yapıldığı ve toplumsal grupların temsil edildiği görülmektedir. Örneğin, Devlet başkanı Başer Esad, Nusayri olmasına rağmen Başkan yardımcısı Najah el Atar⁷, Başbakan Nadir El Hakli ve Savunma Bakanı Fahd Jassem El Freij Sünni'dir. Dışişleri Bakanı valid Mualllem, Hıristiyan'dır.⁸ Suriye polis ve istihbaratının ağırlıklı olarak Nusayrilerden oluştuğu, Suriye ordusunun ise tüm mezhepleri kapsayan dengeli bir yapıya sahip olduğu iddia edilmektedir. Ancak, bu iddialarla ilgili kesin kayıtlara ulaşmak zordur.

1.4. Krizin ortaya çıkışı ve Esad yönetiminin krizi önleme çabaları

Beşar Esad, babasının ölümü üzerine 2000 yılında başkanlığa seçilmiş, 2011 yılına kadar Çin tarzı bir reformist olarak kabul edilmiştir. Esad döneminde sosyo-ekonomik liberalleşme için bazı önemli adımlar atılmış, ancak siyasi reformlar ihmal edilmiş, muhalefete baskı devam etmiştir. Esad, Nusayriler ve Baas partisi dışından da destek almaya çalışmış, Suriye halkının değişik kesimleriyle ittifaklar kurmuş, özellikle Sünni seçkinlerin bir kısmını çeşitli yöntemlerle kontrol altına alarak kısmen başarılı olmuştur. Bu çabalara rağmen

⁶ "Syria Government", CIA, the World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>

⁷ "Syria's First Female Vice President Hailed as Progress for Women", *Arab News*, 24 March 2006, <http://www.arabnews.com/node/282241>

⁸ "Cabinet of Syria", Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Cabinet_of_Syria

güvenlik kurumlarındaki kritik pozisyonlar Nusayriilerin elinde kalmış ve önemli bir değişiklik olmamıştır.

Esad, Mart 2011'deki ayaklanmayla birlikte bazı siyasi reformlar gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu kapsamda Nisan 2011'de 1963'ten beri uygulanan olağanüstü hal durumunu kaldırmıştır. Ancak, insan hakları ihlalleri ve özgürlüklerin kısıtlanması devam etmiştir. Polis ve istihbaratın halka karşı davranışı değişmemiş, baskı, keyfi tutuklama, orantısız güç kullanımında azalma olmamıştır.

Suriye yönetimi, Baas Partisinin dışında diğer partilerin de seçimlere girişine müsaade eden yeni anayasayı Şubat 2012'de referanduma götürmüştür. Anayasa, seçmenlerin %57,4'ünün katılımı ve %89,4 kabul oyuyla kabul edilmiştir. Muhalefet referandumu boykot etmiştir. Anayasa, başkan seçimini iki defa yedi yıllık süreyle sınırlamaktadır. Ancak Esad için bu iki dönemlik süre 2014'te başlayacaktır. Seçimleri kazandığı takdirde 2028'e kadar başkanlık yapabilecektir. Yeni anayasaya uygun olarak parlamento seçimleri Mayıs 2012'de yapılmıştır. Katılım oranı %51 olmuş ve 250 milletvekilinin %90'ını Baas Partisi kazanmıştır.⁹ Muhaliflerden az sayıda milletvekili seçilmiştir.

Seçimlerden sonra muhalefetin protesto ve gösterileri devam etmiş, sınırlı reformlardan ziyade Esad'ın çekilmesi ve tam bir rejim değişikliğine yönelik talepler artmıştır. Ancak Esad iktidarı devretmeye yanaşmamıştır.

2. Krizin bölgeselleşmesi ve uluslararasılaşması

2.1. Genel

Esad'ın ülkesinde çıkan krize karşı reform çabaları sonuç vermemiş, protesto ve gösteriler Muhaliflerin ve Esad yönetiminin şiddete başvurusu nedeniyle çatışmalara dönüşmüştür. Çatışmalarla birlikte yoğun insan hakları ihlalleri de ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu durum kısa sürede bölgesel ve küresel aktörlerin krize müdahil olmasına fırsat yaratmıştır.

ABD, Esad rejiminin ezeli düşmanlarından biri olarak uluslararası tepki veren ilk aktörlerden biri olmuştur. Olayların tırmanması üzerine ABD konuyu bir yandan BM gündemine taşırken, diğer yandan Türkiye ve Arap Birliği ülkeleriyle yakın teması geçmiş, bölgesel inisiyatifler geliştirilmesini ve diplomatik çabalara öncelik verilmesini desteklemiştir.¹⁰ ABD'nin çağrıları Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar'dan hemen, Arap Birliğinden ise gecikmeli karşılık bulmuş, özellikle Türkiye Esad yönetimine telkin ve baskılarda bulunmaya başlamıştır. Türkiye'nin bir taraftan Esad'a telkin ve baskıları devam ederken, diğer taraftan Arap Birliğini inisiyatif almaya teşvik etmesi ve muhalif grupları desteklemesi de krizin bölgeselleşmesi ve uluslararasılaşmasında etkili olmuştur. Esad'ın yönetimi terk etmesini amaçlayan grubun karşısına İran, Rusya ve Çin'den oluşan ve statükonun devamından yana tutum alan grup çıkmıştır.

2.2. Arap Birliğinin rolü

⁹ Jeremy M. Sharp, Christopher M. Blanchard, "Armed Conflict in Syria: U.S. and International Response", *CRS Report for US Congress*, RL33487, 19 July, 2012, s.29

¹⁰ Birol Akgün, "ABD'nin Suriye Politikası", *Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, SDE Analiz, Haziran 2012, s.13. ss. 10-16.

Arap Birliği, ABD ve Türkiye'nin ısrarlı ağrularına rağmen, protestoların başladığı Mart 2011'den Ekim 2011'e kadar beklenen tepkiyi vermemiştir. Ancak, Birliğin Ekim 2011 sonrası radikal girişimleri Suriye krizinin bölgeselleşmesi ve sonrasında resmen uluslararasılaşmasında etkili olmuştur. Bu kapsamda; Suriye'nin üyeliğinin askıya alınması, ekonomik yaptırımlar uygulanması ve çözüm planı hazırlanarak BM'ne götürülmesi önemli adımlar olarak görülmektedir.

Arap Birliği'nin Suriye'ye yönelik ilk ciddi girişimi 16 Ekim 2011 tarihinde Mısır'da toplanan Arap Birliği Dışışleri Bakanları toplantısıdır. Bu toplantıda Esad yönetimine bir an önce şiddeti durdurması çağrısında bulunulmuş ve Suriye'de yönetim ile muhalefet arasında Arap Birliği gözetiminde ulusal diyalogun başlatılması için 15 gün süre verilmiştir. Ayrıca süreci yönetmek için Katar başkanlığında bir komite kurulmuştur.¹¹ Ancak rejime tanınan sürede diyalogun başlamaması nedeniyle 12 Kasım'da Suriye'nin Arap Birliği yeliği askıya alınmıştır. Lübnan, Suriye ve Yemen'in ret oyu kullandığı, Irak'ın çekimser kaldığı oylamada geri kalan 18 ye karar lehine oy kullanmıştır. 27 Kasım'da ise Arap Birliği Dışışleri Bakanları toplantısında alınan karar ile Suriye'ye ekonomik yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır.¹²

Arap Birliği, bunlarla yetinmeyerek bir gözlemci grubunu Aralık ayının son haftasında göreve başlatmıştır. Ancak gözlemci grubu, Esad yönetiminin tutumu ile Arap Birliğinin kendi içindeki görüş farklılıkları nedeniyle başarılı olamamış, 26 Ocak 2012'de faaliyetleri durdurulmuştur.¹³

Arap Birliğinin önemli girişimlerinden birisi de bir barış planı hazırlanması ve bunun BM'ye götürülmesi olmuştur. Bu kapsamda 22 Ocak'ta Kahire'de gerçekleştirilen toplantıda BM'ye sunulmak üzere bir barış planını gündeme getirilmiştir. Bu planda; Esad'ın görevini yardımcısına devretmesi, Suriye'de iki ay içinde ulusal birlik hkmetinin kurulması ve erken seçim yapılması ağruları yer almıştır. Bu süreç zarfında Batılı aktörlerle koordinasyon içinde olan Arap Birliği delegeleri, BM'ye sunulacak taslak metnin hazırlanmasında özellikle İngiltere ve Fransa'dan destek almışlardır. Ancak karar taslağının yanlı bir şekilde ülkedeki şiddetin tümünden Suriye lideri Beşar Esad'ı sorumlu tuttuğunu ileri süren Çin ve Rusya, 4 şubat 2012'de yapılan BM oylamasında Suriye'ye yönelik BM Güvenlik Konseyi karar taslağını veto etmişlerdir.¹⁴

2.3. BM'nin rolü

Suriye krizinin Arap Birliğince BM'ye taşınması ile uluslararası çözüm arayışları da hız kazanmıştır. Arap Birliği barış planının veto edilmesi sonrası Kofi Annan tarafından hazırlanan BM barış planına zoraki bir destek sağlanarak kabul edilmiştir. Annan Planı şu ana kadar ortaya çıkan tek çözüm planı olarak, çatışma içindeki yerleşim birimlerine insani yardım ulaştırılmasını, uzun dönemli bir ateşkes sağlanmasını, ateşkesin BM gözlemcileri tarafından denetlenmesini kapsamakta, bu tedbirlerin uygulanmasıyla Suriye'nin geleceği için

¹¹ Mjge Kkkeleş, "Arap Birliği'nin Suriye Politikası", *SETA Analiz*, Mart 2012, s.8.

<http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=110175&q=arap-birligi-nin-suriye-politikasi>

¹² Kkkeleş, a.g.m. s.9-10

¹³ Alistair Lyon, "Arab League turns to U.N. as Gulf observers quit Syria", *Reuters*, 24 Ocak 2012.

¹⁴ Kkkeleş, a.g.m. s.15

bir diyalog yolunun açılmasını amaçlamaktadır. BMGK, 21 Mart 2011 tarihinde altı maddelik Annan Planını onaylamıştır. Suriye yönetimi tarafından kabul edilen planının maddeleri şunlardır;

- Suriye yönetimi, "halkın meşru istek ve kaygılarına yanıt vermek için başlatılacak olan ve Suriyelilerin liderlik edeceği kapsamlı siyasi süreç" için Annan'la işbirliği içinde çalışmayı taahhüt etmektedir.

- Suriye, çatışmaları durdurmayı ve insanların yaşadığı bölgelerde görülen askeri hareketliliği ve ağır silahların kullanılmasını derhal durduracağını taahhüt eder. Bu adımlar atılırken Suriye, şiddeti sonlandırmak için BM gözetimi altında Annan'la birlikte çalışacaktır. Annan, muhalefetten de bütün çatışmaların sona erdirilmesi için benzer taahhütler beklemektedir.

- Suriye insani yardımın iletilmesi ve yaralıların tahliye edilmesi için günlük iki saatlik "insani duraklamayı" kabul etmekte ve uygulamaktadır.

- Suriye "rastgele tutuklanan kişilerin serbest bırakılma hızını ve kapsamını" ve bu kişilerin tutulduğu yerlerin bir listesini sunmayı taahhüt etmektedir.

- Suriye ülke genelinde gazeteciler için hareket özgürlüğünü sağlamayı ve "ayrımçı olmayan bir vize politikası uygulamayı" taahhüt etmektedir.

- Suriye "yasalarca garantilenen çerçevede toplanma özgürlüğü ve barışçıl gösteri yapma hakkına saygı duyacağını" taahhüt etmektedir.¹⁵

Suriye yönetimi planı ve ateşkesi kabul ederken, terörist saldırılara karşı cevap verme hakkını saklı tuttuğunu ifade etmiş ve ağır silahlarını çatışma bölgelerinden çekmeye başlamıştır. Bu arada BMGK 14 Nisan 2011 tarihindeki 2042 sayılı kararı ile Suriye'ye 30 askeri gözlemcinin görevlendirilmesine onay vermiştir. 21 Nisan 2011'de ise 2043 sayılı karar ile 90 günlük süre için 300 kişilik BM Suriye Gözlemci Misyon'u (United Nations Supervision Mission in Syria (UNSMIS)) kurulmuştur.

25 Mayıs 2011'da Hula bölgesindeki katliam sonrası Özgür Suriye Ordusu ateşkesi bozduğunu ilan etmiştir. 16 Haziran'da ise BM Gözlemci Grubunun çalışmaları askıya alınmıştır. Bazı ülkeler ilave zorlayıcı tedbirlerin plana ilave edilmesini istemektedir. Ancak Rusya ve Çin faktörü nedeniyle bu şimdilik imkânsız görünmektedir.

2.4. Son dönem uluslararası siyasi gelişmeler

Uluslararası siyasi çabalar, BM Gözlemci Grubunun faaliyetlerinin durdurulmasını müteakip, bir taraftan BM içinde devam ederken diğer taraftan çeşitli çok uluslu siyasi platformlara da taşınmıştır. Bu kapsamda Ağustos 2011'e kadar önemli gelişmeler aşağıya çıkarılmıştır.

-22 Haziran 2012'de Türk uçağının Suriye tarafından düşürülmesi gerginliği artırmıştır. NATO ve uluslararası toplumun bir bölümü Türkiye'ye destek vererek Suriye'yi kınamıştır. Bu olay, krizin kolaylıkla tırmanma potansiyeli taşıdığını göstermiştir.

¹⁵ "Esad'a Annan planı için 10 Nisan'a kadar süre", *Hürriyet*, 2 Nisan 2012, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/20259549.asp>

-30 Haziran'da Cenevre'de Suriye Uluslararası Eylem Grubu toplantısı yapılmıştır. Toplantı sonuç bildirisinde Annan Planı tekrar vurgulanmış, geçiş süreci ve geçiş yönetimi için muhaliflerin ve mevcut yönetimin yer alacağı bir yapı dile getirilmiş, Esad'ın istifası ile ilgili herhangi bir ifade yer almamıştır. Bu toplantı Rusya'nın başarısı ve Esad'ın güç kazanması olarak yorumlanmıştır.

-4 Temmuz'da Kahire'de muhalif unsurların toplantısı yapılmıştır. Toplantı, Kürt üyelerin yürüyüşü ile anılmış, muhalefetin birleşmesinden ziyade çok sesliliğine örnek teşkil etmiştir.

-15 Temmuz 2012'de Uluslararası Kızıllaç Teşkilatı (The International Committee of the Red Cross (ICRC)), Suriye'deki "uluslararası olmayan silahlı çatışma" (Non International Armed Conflict) olarak tanımlamıştır.¹⁶ Bu tanımlama iç savaş anlamına da gelmektedir. Böylece her iki tarafın silahlı çatışma hukukuna uymayan eylemlerinin savaş suçları kapsamında sorgulanması mümkün olabilecektir. Bu yönüyle Suriye rejimini sıkıştırmaya ve gücün kullanımını sınırlandırmaya hizmet edebileceği değerlendirilebilir.

-16 Temmuz'da Paris'te bir diğer "Suriye'nin Dostları" konferansı yapılmıştır. Konferansa Rusya ve Çin katılmamıştır. BMGK kanalıyla ekonomik yaptırım kararı çıkarılması, Rusya ve Çin ile diyalogun devam ettirilmesi üzerinde uzlaşmıştır. Ancak, Rusya ve Çin vetosu diyalogun sağlanamadığını göstermektedir.

-19 Temmuz 2012'da BM Güvenlik Konseyinde Suriye'ye karşı yaptırımlar öngören karar Rusya ve Çin tarafından veto edilmiştir. Bu vetoyla Rusya ve Çin'in tutumlarında bir yumuşama olmadığı ve krizin BM platformunda çözülebilmesinin zorlukları anlaşılmıştır.

-9 Ağustos'ta Tahran'da İran'ın ev sahipliğinde, 22 ülkenin katılımı ile Suriye konferansı yapılmıştır. Konferansa krizde önemli rol oynayan ABD, İngiltere, Suudi Arabistan, Katar ve Türkiye katılmamıştır. Katılanlar arasında İran, Rusya, Çin, Hindistan ve Pakistan dikkat çekmektedir. Bu konferans ABD ve müttefiklerine karşı oluşan cephenin kararlılığını göstermesi açısından önemli görülmektedir.

2.5. Dış aktörlerin desteğiyle oluşturulan bölgesel karakterli muhalefet

Suriye'de protestolar ve gösterilerle ortaya çıkan muhalif gruplar ilerleyen dönemlerde dış aktörlerin çaba ve yardımlarıyla teşkilatlanmaya ve güç kazanmaya başlamışlardır. Bu bağlamda farklı muhalif örgütlenmelere kısaca göz atmakta yarar görülmektedir.

Suriye Ulusal Konseyi (Syrian National Council (SNC), Ekim 2011'de resmi olarak Türkiye'de örgütlenmiştir. Genellikle Suriye dışındaki eylemcileri bir araya getirmektedir. Bünyesinde Müslüman Kardeşler¹⁷, laik elitler, aydınlar ve tarafsızlar yer almaktadır. Konseyin 310 kişilik bir genel kurulu ile 8 kişiden oluşan yürütme komitesi vardır.¹⁸ Başkanı Kürt kökenli Profesör Abdulbaset Sieda'dır. Şubat 2012'de Tunus'ta düzenlenen Suriye'nin dostları konferansında Suriye halkının meşru temsilcisi olarak kabul edilmiştir. Ancak

¹⁶ "Red Cross declares Syria conflict a civil war", *Aljazeera*, 16 July 2012,

<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/07/2012716231913738.html>

¹⁷ Yezid Sayigh, "The Coming Tests of the Syrian Opposition," Carnegie Endowment for International Peace, April 19, 2012.

¹⁸ SNC website, <http://www.syriancouncil.org/en/structure/executive-committee.html>.

uluslararası toplum; SNC içindeki rekabet ve çatışmalar, Suriye azınlık gruplarının (Nusayri, Kürt, Hıristiyan) yeterince temsil edilmemesi ve bu gruplardan destek görmemesi, rakip isyancı grupları birleştirme kapasitesine sahip olmaması, Suriye’de çatışmalara giren ve şiddete maruz kalan muhaliflerce meşru olarak görülmemesi nedeniyle endişeler taşımaktadır.

Mart 2012’de SNC’den çok sayıda ayrılımlar olmuştur. Diğer muhalif örgütlerin aksine SNC açık olarak krize doğrudan uluslararası askeri müdahale yapılmasını istemiştir. Suriyeli muhaliflerin çoğu bu tavrı; Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar gibi ülkelerin çıkarlarına hizmet eden bir yaklaşım olarak değerlendirmiştir. SNC, uçuşa yasak bölge, insani yardım koridorları ve tampon bölgeler kurulması ile Özgür Suriye Ordusunun silahlandırılması gibi seçenekleri desteklemektedir.¹⁹

Demokratik Değişim İçin Ulusal Koordinasyon Komitesi (National Coordination Body for Democratic Change (NCB)) 2011 Yazında Suriye içinde kurulmuştur. Solcu eylemcileri, Kürtleri ve 2005 Şam bildirisini destekleyenleri kapsamaktadır. NCB Esad ile görüşmeye, sivillere karşı silah kullanılmasına son vermek şartıyla olumlu yaklaşmakta ve yabancı müdahalesine karşı çıkmaktadır. NCB, Rusya ile görüşmeler yapmaktadır.²⁰ SNC ile NCB arasında bu yaklaşımlardan dolayı ciddi görüş ayrılıkları bulunmaktadır.

Suriye’deki muhalefetin silahlı grupların kompozisyonu ise daha karmaşıktır. Özgür Suriye Ordusu milisleri ana aktörler olarak görülmektedir. Diğer aktörler arasında Suriye içerisinde yerel olarak örgütlenmiş silahlı milis grupları bulunmaktadır. Sayıları yüzlerle ifade edilen yerel milis gruplarının kuvvetleri 20-30’dan binlerce savaşıya kadar değişmektedir. Suriye’de hükümet kuvvetlerine karşı yürütülen çatışmalarda El Kaide ve diğer radikal İslamcı örgütlerin aktif olarak yer aldığı iddia edilmektedir. Ayrıca özellikle Körfezin Sünni Arap ülkelerinin bir kısmından gönüllülerin çatışmalara muhalif unsurların yanında katıldığı ifade edilmektedir. Bölge ülkelerinden bir kısım resmi unsurların muhaliflerle birlikte bulunduğu iddiaları da sıklıkla dile getirilmektedir. Başta ABD olmak üzere bir kısım küresel aktörlerin istihbarat ve özel unsurlarının muhalefete destek verme kapasitesi bulunduğu bilinmektedir. Yukarıdaki hususlar henüz iddianın ötesine geçmemekle birlikte Bosna, Afganistan ve Irak gibi geçmiş ve devam eden kriz ve iç savaş örneklerinde iddiaların değişik kısımlarının gerçek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Suriye özelinde henüz iddia ve karşılıklı suçlama olarak kalan yabancı teröristler konusunda doğruluk payının yüksek olduğu düşünülmektedir.

Silahlı çatışmalarda ana aktör olarak görülen Özgür Suriye Ordusu FSA, hafif silahlı ve firari askerlerden teşkil edilmiştir. Başta asker ve polisler olmak üzere Suriye devlet birimlerine karşı silahlı eylemler yapmaktadır. Sivil halka, mezhepsel gruplara karşı yapılan katliamların bir bölümünde rol aldıkları iddia edilmektedir. FSA’nın militan sayısı hakkında oldukça çelişkili haberler yer almaktadır. Bir kaç bin civarında personeli olduğu ifade edilmektedir. FSA, hem kendi imkânları hem de dış yardımlarla güç kazanmaktadır. İsyancı gruplar milislere 50-200 dolar arasında değişen ücretler ödemektedir. İsyancıların finansmanın önemli bir kısmının Türkiye-Suriye sınırında kaçakçılıktan geldiği iddia

¹⁹ Jeremy M. Sharp, Christopher M. Blanchard, “Armed Conflict in Syria:U.S. and International Response”, *CRS Report for US Congress*, RL33487, 19 July, 2012, s.29.

²⁰ Yezid Sayigh, a.g.m.

edilmektedir.²¹ Ülkedeki karaborsadan da isyancılar için önemli miktarda gelir toplanmaktadır.²² FSA'ya Suriye Ordusundan firar eden bir albay tarafından liderlik yapılmaktadır. Türkiye'nin Hatay ilinde konuşlanmıştır. İsyancıların ağır silahları, roketatarları ve taşınabilir hava savunma füzeleri önemli bir eksik olarak görülmektedir.²³ Suriye Ulusal Konseyi SNC'nin Suriye içindeki farklı isyancı grupları kontrol ve faaliyetlerini koordine etmek üzere bir askeri karargâh kurmasına rağmen, otoritesinin olmadığı iddia edilmektedir.²⁴

Suriye krizinin Ortadoğu ülkelerinde faaliyet gösteren radikal İslamcı terör örgütleri fırsatlar yarattığı, başta El Kaide olmak üzere birçok örgütün savaşmak üzere Suriye'ye gittiği sıklıkla ifade edilmektedir.²⁵ Özellikle Irak'taki El Kaide teröristlerinin faaliyetlerinde son aylarda azalma olduğu, bunun Irak'tan Suriye'ye giden teröristler nedeniyle ortaya çıktığı belirtilmektedir. Irak Dışişleri Bakanı tarafından yapılan açıklamada, El kaide teröristlerinin Suriye'ye gittikleri doğrultusunda kesin istihbarata sahip olduklarını söylemesi dikkat çekmektedir.²⁶ Suriye'de 2012 içerisinde meydana gelen birçok bombalama ve intihar saldırılarının arkasında Sünni radikal İslamcı grupların olduğu iddia edilmektedir.²⁷

2.6. Uluslararası ekonomik yaptırımlar

Suriye krizinin uluslararası boyutunun önemli bir bileşenini ekonomik yaptırımlar oluşturmaktadır. BM'den yaptırım kararı çıkarılmamasına rağmen ABD, Avrupa Birliği, Arap Birliği ve Türkiye başta olmak üzere ekonomik yaptırım kararı uygulayan aktörler ile yaptırımların etkisini azaltmaya çalışan İran, Rusya ve Çin'in Suriye üzerinde amansız mücadelesi krizin uluslararası boyutuna işaret etmektedir.

Suriye'nin ekonomisi ve milli bütçesinin, yaptırımlardan sonra petrol gelirlerindeki azalma, bir yıldan fazla süren çatışmaların turizmi yok etmesi ve askeri harcamaların artması nedenleriyle önemli zorluklar yaşanmaktadır. 2011'deki küçülmenin %5 ile %15 arasında olduğu, 2012'de ise %8 arasında bir küçülme olacağı iddia edilmektedir.²⁸ Şehirlerde günlük elektrik kesintileri ve akaryakıt sıkıntıları başlamıştır, enflasyon yükselmektedir, Suriye parasının değeri Mart 2012'den Temmuz 2012'ye 2 kat düşmüştür. Suriye Borsası Mart 2011'den itibaren %40 değer kaybetmiştir.²⁹ Suriye Merkez Bankası döviz rezervi Mart 2011'de 18 milyar dolar iken 2012'de 5 ila 10 milyar dolar azalmıştır. Her ay 1 milyar dolar azalmaktadır.³⁰ AB'nin Suriye'den petrol ithalatı üzerine uyguladığı yaptırım kararının

²¹, "Opening the Weapons Tap: Syria's Rebels Await Fresh and Free Ammo," *Time.com*, June 22, 2012.

²² Henry Flood Derek, "Inside the Free Syrian Army," *Jane's Islamic Affairs Analyst*, February 24, 2012.

²³, "Rare inside view of Syria's rebels finds a force vowing to fight on," *McClatchy*, April 23, 2012.

²⁴ Jeremy M. Sharp, Christopher M. Blanchard, "Armed Conflict in Syria:U.S. and International Response", *CRS Report for US Congress*, RL33487, 19 July, 2012, s.29.

²⁵ "In Syria, Lebanon's Most Wanted Sunni Terrorist Blows Himself Up", *Time.com*, April 23, 2012.

²⁶ "Iraq Warns Over Al-Qaeda Flux To Syria", *Financial Times*, July 6, 2012.

²⁷ Jeremy M. Sharp, Christopher M. Blanchard, "Armed Conflict in Syria:U.S. and International Response", *CRS Report for US Congress*, RL33487, 19 July, 2012, s.24.

²⁸. "Cracks Widen in Syrian Economy", *IPS*, January 24, 2012.

²⁹ "Syria Prints New Money as Deficit Grows-Bankers", *Reuters*, June 13, 2012.

³⁰ "Syria Running out of Cash as Sanctions take toll, but Assad avoids Economic Pain", *Washington Post*, April 24, 2012.

önemli olduğu, bir taraftan yıllık 4 milyar dolar gelir kaybına (Devlet gelirlerinin %25-30'udur) diğer taraftan nakit para akışının azalmasına neden olmaktadır. Suriye petrolü ağırlıklı olarak İtalya, Almanya, Fransa, Hollanda, Avusturya, İspanya ve Türkiye'ye ithal edilmekteydi. Diğer taraftan birçok batılı petrol şirketleri Suriye'deki çalışmalarını askıya almıştır. Bunların yerine başta Rus Gazprom olmak üzere Rus ve Çin şirketlerinin petrol üretimine devam ettikleri yönünde iddialar bulunmaktadır.³¹ Petrol üretimi üzerine konulan yaptırımlar Suriye ekonomisine ciddi zarar vermektedir. Bu yaptırımların Rusya, Çin, Hindistan, İran, Venezüella ve Cezayir tarafından hafifletildiği iddiaları bulunmaktadır.³²

2.7. İnsani boyut ve mülteciler

ABD başta olmak üzere uluslararası toplumun uyguladığı ticari ve ekonomik yaptırımlar ile Hama, Humus, İdlib ve Dara'da yoğunlaşan çatışmalar, Suriye halkının yaşam koşullarını zorlaştırmıştır. Su, gıda, elektrik, akaryakıt ve sağlık gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında ciddi zorluklar bulunmaktadır.

1 Nisan'da Türkiye, Irak, Ürdün ve Lübnan'daki kamplarda 33 bin civarında olan mülteci sayısı, 1 Ağustos 2012 itibarıyla 124 bine ulaşmıştır. 1 Temmuz 2012'de 90 bin olan mülteci sayısı bir ay içinde yaklaşık %40 artış göstermiştir. Mültecilerin yaklaşık %60'ı Humus'tan, %14'ü Dara'dandır. Şam, Halep ve Lazkiye'den daha az sayıda mülteci bulunmaktadır.³³ Mülteci sayılarındaki son dört aylık dönem hızlı artış, ağırlaşan yaşam koşullarına ve çatışmaların şiddetindeki yükselmeye işaret etmektedir. Mülteciler bölge ülkeleri için önemli bir sorun olarak ortaya çıkmakta ve küresel aktörleri kriz yönetimi açısından etkilemektedir.

2.8. Suriye'deki kimyasal ve biyolojik silahlar

Suriye krizinin uluslararası boyutunun önem kazanmasında diğer bir konu kimyasal ve biyolojik silahların güvenliğinden duyulan endişedir. Suriye'nin elinde Hardal gazı, Taun, Sabun ve VX sinir bozucu gazlardan oluşan kimyasal silah stokunun bulunduğu iddia edilmektedir. Biyolojik silah envanteri tam olarak bilinmemektedir. Bazı kaynaklara göre Suriye'nin kimyasal ve biyolojik silahlarının üretim ve depolama tesisleri Halep, Şam, Hama, Lazkiye ve Humus bölgelerinde bulunmaktadır.³⁴ ABD ve İsrail'in asıl kaygısı Esad rejiminin aniden çöküşü durumunda bu malzemenin güvenliğinin sağlanmasıdır. ABD tahminlerine göre güvenliğin sağlanması için 75 bin personel gerekmektedir.³⁵ ABD ve İsrail, Suriye'deki kimyasal ve biyolojik silahların başta Hizbullah olmak üzere radikal İslamcı örgütlerin eline geçme olasılığından endişe duymaktadırlar.³⁶

3. Krizin uluslararası boyutu

³¹ "Syria: Voting with their feet", *Economist Intelligence Unit—Business Middle East*, January 16, 2012.

³² How Russia, Iran keep fuel flowing to Syria", *Reuters*, April 26, 2012; "Syria, Russia Negotiating Long-Term Gas, Diesel Fuel Contracts", *ITAR-TASS World Service*, May 25, 2012.

³³ "Syria Regional Refugee Response", *UNHCR*, 3 Ağustos 2012,

<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>

³⁴ Rachel Oswald, "U.S. Watching Syrian Chemical Arms Amid Fear of Attack, Diversion", *Global Security Newswire*, December 5, 2011.

³⁵ Barbara Starr, "Military: Thousands of troops needed to secure Syrian chemical sites", *CNN.com*, February 22, 2012.

³⁶ "Israel Fears Syrian 'Chemical, Biological' Weapons", *NOW Lebanon*, January 17, 2012.

3.1. Uluslararası boyutun arka planına kısa bir bakış

Mart 2011’de cılız protestolarla başlayan Suriye krizi kısa sürede uluslararası kriz haline gelmiştir. Krizin uluslararasılaşmasında Suriye’nin kendi demografik ve siyasi yapısının özelliklerinin yanında bölgesel ve küresel aktörlerin çıkarları ile jeopolitik mülahazalar rol oynamaktadır. Uluslararası aktörlerin Suriye’ye yönelik stratejilerinin şekillenmesinde etkili olduğu düşünülen birçok teori ve yaklaşım bulunmaktadır. Bunlara kısaca göz atma krizin uluslararası boyutunun arka planının aydınlatılması açısından gerekli görülmektedir.

3.1.1. Şii jeopolitiği, Şii eksen, Şii-Sünni rekabeti

Irak’ın işgali ve sonrasında fiilen üçe ayrılmasıyla birlikte güneyde ortaya çıkan Şii bölgesi İran’ın Ortadoğu’da etkisini artırması sonucunu doğurmuştur. İran’a böylesine önemli fırsatı kendi eliyle veren ABD, hemen sonrasında Şii Eksen (Şii Hilali)’nin varlığını ve bölgede yaratacağı tehlikeleri servis etmeye başlamıştır. ABD kaynaklı düşünce kuruluşlarında hazırlanan raporlar, power point sunumlar ve haritalar dolaşıma sokulmuş, Türkiye dâhil bölge ülkelerindeki bazı düşünce kuruluşları, akademisyenler ve medyanın aracılığıyla gerçekte var olan Sünni-Şii farklılığı uluslararası operasyonları şekillendirecek düzeyde keskinleştirilmeye çalışılmıştır.

Şiilerin birbirlerinden oldukça farklı kolları olmasına rağmen, Afganistan’da Hazaralardan başlayıp, İran ve Irak Şiilerinden, Suriye Nusayrilerine, Anadolu Aleviliğinden, Yemen Zeydilerine kadar aşırı genelleştirici ve özensiz bir yaklaşımla sanal bir eksen ortaya çıkarılmıştır. Şiilerin şu ana kadar siyasi, ekonomik, bölgesel hatta dinsel anlamda bir örgütlenmesi veya bu yönde bir çabası olmamıştır. “Eksen” ve “Hilal” teorilerinin temeli oldukça şüpheli görülmektedir.

Ancak, Suriye krizi bağlamında İran’ın konumu ve tutumu önem kazandığından “Şii Eksen” tehlikesi ABD tarafından şekillendirme operasyonunun bir argümanı olarak ustaca kullanılmaktadır. Yaratılmaya çalışılan Şii ve Sünni bloklaşması, Suriye krizinin bölgesel bağlamında jeopolitik bir değer bulmaktadır.

Özellikle Sünni aşiret rejimlerinin hüküm sürdüğü Suudi Arabistan ve Katar gibi Körfez ülkeleri açık olarak isyancıları destekleyerek Suriye’de Sünni bir yönetim amaçlamakta, Suriye’nin Şii İran ile bağıını koparmaya çalışmaktadır. Şii İran, ise Esad yönetimine silah, teçhizat, eğitim ve nakit yardımı yapmakta ve petrol ihracat sınırlamasından kurtulmasına yardım etmektedir.³⁷ Hizbullah’ın da Suriye yönetimine yardım ettiği, Irak’taki Şiilerin kontrolündeki hükümetin İran’ın lojistik yardımlarının kara ve hava sahasından geçmesine göz yumduğu iddia edilmektedir.³⁸ Bu tablo, Şii Eksen’nden ziyade Sünni-Şii bloklaşmasını doğrulamaktadır.

³⁷ “Tanker with Syrian oil passes through Egypt’s Suez”, *Reuters*, April 3, 2012.

³⁸ “Iraq resists U.S. prod, lets Iran fly arms to Syria”, *The Washington Times*, March 16, 2012.

3.1.2. ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)

ABD tarafından resmen 2004 yılında açıklanan BOP, üzerinde en fazla tartışma yapılan, bünyesinde belirsizlikler ve şüpheler barındıran bir politik kuram olmuştur. Adı, kapsamı, hedefleri ve süreci konusunda farklı yaklaşımlar bulunmasına rağmen özelde Arap Dünyasına genelde Fas'tan Pakistan'a kadar Müslüman ülkelerin yer aldığı coğrafyaya yönelik olarak ortaya atılan bu kuram; ilgili ülkelerde demokrasinin yerleştirilmesi, İslam dininin ılımlaştırılması, insan haklarının yaygınlaştırılması, pazar ekonomisine geçiş ve küresel kapitalizme bütünleşme olarak kabul edilmiştir. Kurama karşı eleştirel yaklaşanlar; ABD'yi Ortadoğu'yu yeniden dizayn etme, ulus devletleri parçalayıp ortaya çıkacak küçük ve zayıf devletçikleri daha kolay yönetme ve enerji kaynakları üzerinde hâkimiyetini artırma amaçları peşinde koşmakla suçlanmaktadır. BOP'un açıklandığı yıllarda Saddam rejiminin yıkılması, Irak'ın işgali ve ülkenin fiilen üçe bölünmesi, Afganistan'ın işgali, sonraki yıllarda İran ve Suriye üzerine baskı yapılması ile Türkiye'de bölücü hareketin ivme kazanması şüpheleri doğrular nitelikte sonuçlar çıkarmıştır. "Arap Baharı" olarak adlandırılan dönemde BOP'un kapsamında yer alan ülkelerdeki ayaklanmalar ve rejim değişiklikleri ise kuramın uygulamada olduğu kanısını oldukça kuvvetlendirmiştir. 2000'li yılların başından bugüne Ortadoğu'da ortaya çıkan değişimler ışığında Suriye'deki ayaklanmaları, rejim değişikliği taleplerini ve ülkenin parçalanma senaryolarını BOP'a, dolayısıyla ABD'ye bağlayan yaklaşımların haklılık payı olduğu görülmektedir.

3.1.3. ABD'nin Irak ve Afganistan işgallerinin sonuçları

Irak ve Afganistan işgallerinde, ödenen çok ağır insani, askeri ve mali bedellere rağmen istikrarın sağlanamaması ve yeni devletlerin inşa edilememesi özellikle ABD ve Avrupa açısından bazı önemli sonuçlar çıkarmıştır. Batılı ülkeler, kamuoylarının baskısı, askeri ve mali bedeller ve başarısızlık riskleri nedenleriyle artık doğrudan askeri müdahale ve işgallere sıcak bakmamaktadır. ABD'nin Irak'ı çatışmaların ortasında bırakarak geri çekilmesi ile Afganistan'da geri çekilme hazırlıkları bu düşüncenin açık kanıtları olarak ortaya çıkmaktadır. Doğrudan askeri müdahale ve işgallerin başarısızlığı, emperyalist güçleri Soğuk Savaş döneminin "temsili savaşlarına" (Proxy War) dönüştürmüştür. Suriye krizinde olduğu gibi, küresel aktörler bir taraftan krizin iç aktörlerine temsil görevi verirken, diğer taraftan, bölgesel ortaklarını öne sürmektedirler. Bu yaklaşım aşağıda açıklanacak ABD'nin yeni askeri stratejisinde daha bariz olarak görülmektedir.

3.1.4. ABD'nin yeni Askeri Stratejisi

Soğuk Savaş'ın başlangıcından itibaren askeri stratejisini eş zamanlı olarak "iki büyük harekâtı" icra edebilecek şekilde planlayan ABD, askeri kapasitesini ilk defa Irak ve Afganistan'da deneme fırsatı bulmuş ve hayal kırıklığına uğramıştır. ABD, yedeklerini dahi askere alarak ancak Irak'ta yeterli kuvvet bulundururken, Afganistan'a gönderecek kuvveti hazırlayamamıştır. Afganistan ihmal edilmiş, güvenliğinin sağlanmasında savaş ağalarından medet umulmuş, NATO ülkelerinden ısrarla ilave kuvvet talep edilmiş ancak yeterli destek alınamamış, nihayetinde Taliban ve yönetim karşıtı diğer isyancı örgütlerle uzlaşma yolu aranmaya başlanmıştır. 2009'da başkanlığı devralan Obama, ABD'nin askeri yetersizlikleri ve her iki harekâtın mali portresinin yıkıcılığını kısa sürede görmüş ve Irak'tan derhal, Afganistan'dan 2011'den itibaren çekilmeyi kararlaştırmıştır. Obama, anı zamanda ABD

askeri stratejisinin gözden geçirilme sürecini başlatmıştır. 2010'da yapılan 4 yıllık gözden geçirme toplantısında 2010-2014 yılları arasında ABD askeri kapasitesinde yapılacak düzenlemeler tartışılmıştır.³⁹ Alınan kararlara dayanarak, ABD'nin yeni askeri stratejisi 2012 Ocak ayında açıklanmıştır. Yeni askeri strateji, Pasifik ve İran Körfezi'nde hava ve deniz unsurlarına ağırlık verilerek Çin ve İran'ın dengelenmesini, Kuzey Kore'ye karşı gerektiğinde müdahale edebilecek kapasitenin elde tutulmasını, askeri teknolojik üstünlüğün sürdürülmesini, ABD kara birliklerinin azaltılmasını, Irak ve Afganistan'daki gibi krizlere karşı askeri harekât icra edilmemesini kapsamaktadır.⁴⁰ Yeni askeri stratejinin en çarpıcı kısmı ise Soğuk Savaş yıllarından beri ABD silahlı kuvvetlerinin kapasitesini doğrudan ilgilendirilen “eş zamanlı iki büyük harekât yapabilme” hedefinin değiştirilerek, “eş zamanlı bir büyük çaplı harekât ve iki küçük çaplı harekât yapabilme” hedefinin benimsenmesidir. Büyük çaplı harekât ile kastedilen Irak ve Afganistan gibi operasyonlar, küçük çaplıdan kastedilen ise insani yardım, kurtarma, uçuşa yasak bölge uygulaması gibi operasyonlardır.⁴¹ Gerçekte ABD'nin mevcut kapasitesinin de ancak bir büyük çaplı harekâta yeterli olduğu Irak ve Afganistan örneklerinde görülmüştür. Yeni strateji, ABD'nin doğrudan ve hayati çıkarlarını ilgilendirmeyen krizlerde bölgesel ortaklara rol verilmesini, destek sağlanmasını ve onların krizlere müdahale için teşvik edilmesini kapsamaktadır.

ABD Dışişleri Bakanlığının 2000'li yıllardaki etkili ismi, günümüzün RAND isimli düşünce kuruluşu direktörü James Dobbins'in 14 Şubat 2012 tarihli yazısında açıkça dile getirdiği görüşleri paylaşmak konuyu daha anlaşılır hale getirmektedir. “...ABD, Suriye'ye müdahale edecek durumda değildir. Ancak, eğer Suriye muhalefeti açık olarak ABD yardımını isterse, Arap dünyası ve Avrupalı müttefiklerimiz askeri müdahaleyi destekler ve liderlik yapmak isterlerse; ABD, askeri kapasitesi ile yardım edecektir. Libya krizinde Fransız ve İngilizlerin liderliğinde müdahale edilmiştir. Suriye'de ise liderlik rolü, komşu ülke olarak Müslüman nüfusa ve ılımlı İslamcı hükümete sahip Türkiye'ye düşmektedir.”⁴²

3.1.5. ABD, Rusya ve Çin'in Pasifik ve Avrasya mücadelesi

ABD'nin yeni askeri stratejisinde de ifade edildiği gibi ABD'nin stratejik öncelikleri Pasifik ve İran Körfezi ve buraları çevreleyen Avrasya bölgesindedir. Avrasya ve Pasifik'in iki büyük gücü ise Rusya ve Çin'dir. Rusya ve Çin, 2000'lerin siyasi ve ekonomik olarak sıkıntılı yıllarında ABD'nin baskısını ve rekabetini hissetmeden sorunlarını çözmeye çalışmışlardır. Her iki ülke de büyük hamleler yaparak konumlarını güçlendirmişlerdir. Rusya ve Çin, 2020 yılında askeri, ekonomik ve teknolojik olarak yeterli kapasiteye ulaşmayı hedeflemektedir. Bu nedenle ABD'nin bir süre daha doğrudan kendilerini hedeflemeden uzak coğrafyalarda meşgul olmasının hesabını yapmaktadırlar. Bu bağlamda Suriye ABD'yi uğraştıracak yeterince büyük bir kriz olarak görülmektedir. ABD karar vericilerinin

³⁹ 2010 yılında yapılan 4 yıllık Gözden Geçirme Çalışmaları Raporu ayrıntıları için bakınız. USA Department of Defense Quadrennial Defense Review Report 2010, <http://www.defense.gov/qdr/>

⁴⁰ Elisabeth Bumiller, Thom Shanker, “Obama outlines new military strategy for US Efforts will focus on Asia, Pacific region”, *THE BOSTON GLOBE*, 06 January 2012.

⁴¹ Lisa Aronsson, “New US Defence Strategy: Why Obama is Abandoning America's Commitment to Fight Two Major Wars”, *RUSI Papers*, 06 January 2012, www.rusi.org

⁴² Oktay Bingöl, “ABD'nin Yeni Askeri Stratejisi ve Suriye Krizi”, *USGAM*, 12 Nisan 2012, <http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=522&konu=24&bolge=5>

gayretlerini ve kaynaklarını Suriye’de harcaması her iki aktörün de stratejik yaklaşımları ile örtüşmektedir.

Diğer taraftan, Rusya ve ABD arasındaki Avrasya rekabetinin bir ayağını da Ortadoğu oluşturmaktadır. Suriye Rusya için kökleri Soğuk Savaşa kadar uzanan uzun dönemli Arap müşteridir. Rus liderler Esad rejiminin çökmesini Rusya’nın Ortadoğu’daki prestijine indirilmiş bir darbe olarak görmektedir.⁴³

3.1.6. BM’nin son dönem insani yardım ve insancıl müdahale amaçlı kararlarının rejim değişikliği için kullanılması

Rusya ve Çin BMGK’nın geçmiş dönemlerde insani amaçlı yardım için aldığı kararların ABD ve Batılı ülkelere yetkinin dışına çıkılarak rejim değişikliği için kullanıldığını dile getirmektedir. En son Libya’da BM’nin insani amaçlı kararının NATO tarafından hava harekâtı ve nihayetinde rejim değişikliği için kullanılması rahatsızlık yaratmıştır. Rus ve Çin Suriye’de benzer duruma müsaade edildiğinde ileride kendi yakın çevrelerinde benzer müdahalelere örnek yaratılacağını düşünmektedir.

3.2. Uluslararası aktörler ve stratejileri

Suriye krizine müdahil olan uluslararası aktörlerin ilk grubunu uluslararası ve bölgesel kuruluşlar oluşturmaktadır. Bu kapsamda BM, ve Arap Birliği dikkat çekmektedir. BM ve Arap Birliğinin krizin uluslararasılaşmasındaki rolleri ikinci bölümde incelenmiştir. NATO ise şu ana kadar Suriye krizine doğrudan müdahil olmamıştır. NATO Genel Sekreteri Rasmussen değişik zamanlarda Suriye krizine çözümün siyasi olarak bulunması gerektiğini, askeri bir çözümün olmadığını belirtmesi dikkat çekmektedir. NATO’nun Suriye krizine müdahil olmasını isteyen herhangi bir ülke de yoktur. Türk yetkililerinin başta keşif uçağının düşürülmesi olmak üzere Suriye ile yaşanan gerginliklerde sıklıkla NATO’nun kolektif savunma görevine gönderme yapmaları Türkiye’nin NATO’nun müdahalede bulunmasını istediği şekilde bir algı yaratmaktadır. NATO, mevcut operasyonları düşünüldüğünde Suriye’ye askeri müdahalede bulunabilecek kapasiteye sahip değildir. Afganistan’da ISAF harekâtı, Kosova’daki NATO misyonu ile Libya, Irak ve Somali’ye verilen destek NATO’nun planlama kapasitesini aşmaktadır.

Uluslararası aktörlerin ikinci grubu; Suriye’de Esad rejiminin değişmesini amaçlayan ve muhalefeti destekleyen, isyancılarına arka çıkan bölgesel ve küresel aktörlerden oluşmaktadır. Bu kapsamda ABD, Avrupa ülkeleri, Suudi Arabistan, Katar ve Türkiye öne çıkmaktadır. Üçüncü grup ise, Esad yönetimine destek veren İran, Rusya ve Çin ile kısmen Irak’tan oluşmaktadır. Dördüncü grubu, krizde henüz tarafını açık olarak belli etmemiş Lübnan, Ürdün, Kuzey Irak Yönetimi ve İsrail bulunmaktadır. Beşinci grup ülkeler, kendi problemlerini halledemeyen ancak ülkelerindeki demografik yapı ve çeşitli radikal İslamcı örgütlerin varlığı nedeniyle krize müdahil olma potansiyeli bulunan ülkelerdir. Bunlar arasında Mısır, Tunus, Cezayir ve Libya yer almaktadır. Altıncı grup ise devlet dışı ve uluslar üstü aktörler olarak adlandırılabilir Hizbullah, Hamas, Ek Kaide ve ilişkili örgütler ile PKK ve benzer kapsamdaki bağlantılı terör örgütleridir. Yukarıda sıralanan gruplandırma

⁴³ “How Vital is Syria’s Tartus Port to Russia?”, *BBC*, June 27, 2012.

dikkate alındığında krizin çok aktörlü yapısı ortaya çıkmaktadır. Krizde kritik rol oynayan aktörlerin durumu ve stratejileri müteakip bölümlerde özetlenmektedir.

3.2.1. ABD

ABD'nin Suriye'ye karşı politikası 1980'lerden günümüze dostane olmamıştır. ABD'nin stratejileri süreç içerisinde farklılaşarak; “meydan okuma”, “tehdit”, “çevreleme”, “temkinli ilişki kurma” şeklinde olmuştur. Suriye'nin Hizbullah ve Hamas'a destek vermesi, İran'la yakın ilişkileri, kimyasal ve biyolojik silahlara sahip olması her zaman gerginlik yaratmıştır. ABD Suriye'yi “haydut devlet” olarak tanımlamıştır.

Mart 2011'de ayaklanmaların başlaması ile ABD, Suriye'de rejim değişikliğini ve Esad'ın yönetimden uzaklaşmasını dillendirmeye başlamıştır. ABD, BMGK'nın Suriye ile ilgili sert yaptırım ve kınama kararları alması için öncülük etmiştir. Şam'daki büyükelçiliğini kapatmıştır. Suriye'nin Dostları ve Suriye Eylem Grubu benzeri platformları desteklemiş ve faaliyetlerini yönlendirmeye çalışmıştır.

ABD, BM kararlarına bağlı kalmaksızın Suriye'ye karşı ticari, askeri ve ekonomik yaptırım kararları almış, hatta üçüncü ülkeleri de zorlayıcı kararları yürürlüğe koymuştur. 2012'de ABD'nin muhalif unsurlara öldürücü olmayan, sağlık, muhabere, elektronik, gece görüş, telsiz, uydu telefon, internet teçhizatı gibi yardımların yapılmakta olduğu açıklanmıştır.⁴⁴ ABD istihbarat subaylarının yardım malzemelerinin muhalif gruplara ulaştırılmasını koordine ettiği iddia edilmektedir. Bazı kaynaklara göre, Türkiye'de konuşlanan CIA personeli Suriye muhalif unsurlarıyla ilişkide bulunmaktadır.⁴⁵

ABD'de yapılan kamuoyu araştırmaları halkın 2/3'ünün ABD'nin müdahalesine karşı olduğunu göstermektedir.⁴⁶ ABD halkının isteksizliğinde Irak ve Afganistan işgallerinin ağır faturasına karşı beklentilerin karşılanmamasına ilaveten Suriye'de Esad sonrası nasıl bir yönetimin ortaya çıkacağına belirsizliği de etkilidir. Diğer bir konu da ABD'nin askeri olarak böyle bir kapasiteye sahip olmamasıdır. Pasifik ve Körfez'deki sıklet merkezlerini sonucun ne olacağı belli olmayan Suriye'ye bağlamak istememektedir. Diğer nedenlerin arasında askeri müdahalenin radikal İslami grupları güçlendirmesi, Suriye'nin elindeki kimyasal ve biyolojik silahların, hava savunma füzelerinin kontrol dışına çıkması ve radikal grupların eline geçme riski de bulunmaktadır.⁴⁷ ABD yetkilileri Suriye krizini bölgesel yayılma eğilimi göstermedikçe ABD çıkarlarına doğrudan bir tehdit olmaktan ziyade insani boyutlu bir problem olarak görmek eğilimindedir. Ancak, Türkiye, Lübnan ve Ürdün'e yayılması bakış açısını değiştirebilir.

ABD, Suriye'ye askeri müdahale yapmaya isteksiz olmasına rağmen, çeşitli senaryoları karşılayacak şekilde olasılık planlamalarını tamamlanmıştır. Bunların başlıcaları,

⁴⁴ “US Provides Communications Aid for Syria Opponents,” **Agence France Press**, June 14, 2012.

⁴⁵ “C.I.A. Said to Aid in Steering Arms to Syrian Opposition,” **New York Times**, June 21, 2012; “U. S. Stepping Up Efforts To Organize Syria Rebels,” **Wall Street Journal**, June 14, 2012.

⁴⁶ Pew Research Center, “Little Support for U.S. Intervention in Syrian Conflict”, March 15, 2012.

⁴⁷ Jeremy M. Sharp, Christopher M. Blanchard, “Armed Conflict in Syria:U.S. and International Response”, **CRS Report for US Congress**, RL33487, 19 July, 2012, s.24.

uçuşa yasak bölgelerin uygulanması, kitle imha silahların bulunduğu bölgelerin işgal ve korunması, güvenli bölgeler tesisi olarak sıralanmaktadır.⁴⁸

ABD Kongresindeki farklı gruplar tarafından çeşitli seçenekler dile getirilmektedir. Bazıları ABD'nin Esad rejimini devirmek ve sivilleri korumak için askeri müdahalede bulunmasını istemektedir. Bazıları ise muhalefete silah ve mali yardım yapılması ile insani yardım koridorları ve güvenli bölgeler kurularak bu bölgelerin korunması için hava harekâtı başlatılması taraftarıdır. Askeri müdahale ve muhaliflere silah yardımı yapılması, radikal İslamcı örgütlerin güç kazanması riski ve birleşik bir muhalefet olmaması nedenleriyle eleştirilmektedir. Güvenli bölgeler ve insani yardım koridorları kurulması yaklaşımı da bu bölgelerin kurulması için hava ve kara unsurlarının bağlanması gerekliliği nedenleriyle kabul görmemektedir.⁴⁹

3.2.2. Avrupa ülkeleri

Avrupa ülkelerinin Suriye konusunda etkin ve ortak bir politika geliştirebildiği söylenemez. AB'nin aldığı tedbir ve yaptığı açıklamalar sembolik değerinde değildir. Avrupa ülkeleri çoğunlukla BM ve Arap Birliği'nin Suriye Özel Temsilcisi Kofi Annan'ın çalışmalarını desteklemektedir. AB'nin askeri, ticari ve ekonomik yaptırım kararlarına genel olarak uyulduğu görülmektedir. Avrupa ülkelerinden Fransa ve İngiltere diğerlerine göre daha aktif bir politika uygulamaktadır. Her iki ülke "Suriye'nin Dostları" toplantılarına destek sağlamaktadır.

Fransa, Suriye Ulusal Konseyini Suriye muhalefetine meşru temsilcisi olarak tanıyan ilk ülke olmuştur. Ayrıca Özgür Suriye Ordusuna eğitim desteği vermekte ve operasyonel kapasitesinin artmasına katkıda bulunmaktadır. Buradan hareketle Fransa'nın Suriye'deki muhaliflere silah sağladığı düşünülmektedir. Bu itibarla Fransa, Suriye ile yakından ilgilenmekte ve uluslararası arenada Suriye ile ilgili çok taraflılığı teşvik eden bir politika sürdürmektedir. Ayrıca sivillerin korunması ve sivil halka yardım edilmesi amacıyla Fransa, Suriye'ye insani koridor açılmasını savunmaktadır.⁵⁰

3.2.3. Rusya

Rusya kendi ulusal çıkarları gereği Suriye krizinde temel aktörlerden birisi durumunda olup ABD ve müttefiklerinin izlediği politikaya karşı çıkmakta, Suriye yönetimine siyasi, ekonomik, askeri ve psikolojik destek sağlamaktadır. Suriye, Rusya'nın Ortadoğu'daki son kalesi olarak görülmekte, Doğu Akdeniz'de etkinlik mücadelesinde önemli avantaj sağladığı kabul edilmektedir. Rusya ayrıca Suriye ile yaklaşık 50 yıldır güçlü siyasi, askeri ve ticari ilişkilere sahiptir. Rusya ABD'nin siyasi ve ekonomik olarak Suriye krizine bağlanmasını Avrasya ve kendisiyle uğraşmaktan uzak kalması nedeniyle stratejik avantaj olarak görmektedir.

⁴⁸ "U.S. Military Completes Planning For Syria," *Security Clearance (CNN.com)*, June 14, 2012.

⁴⁹ Jeremy M. Sharp, Christopher M. Blanchard, "Armed Conflict in Syria:U.S. and International Response", *CRS Report for US Congress*, RL33487, 19 July, 2012, s.24.

⁵⁰ Zeynep Songülen İnanç, "Fransa'nın Suriye politikası", *Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, SDE Analiz, Haziran 2012, s.26. ss. 22-28.

Rusya, Suriye’de uluslararası askeri bir müdahaleye kendi yakın çevresindeki krizlere örnek teşkil etmemesi için karşı çıkmaktadır. Rusya genel olarak radikal İslamcı teröristlerin güç kazanmasından Kuzey Kafkasya’da istikrarsızlığa katkıda bulunacağı nedeniyle endişe etmektedir. Rusya Suriye’deki kendisine dost merkezi bir hükümetin varlığından yanadır. Liderin Esad veya başkası olması fark etmez. Rusya Dışişleri Bakan Yardımcısı Gennady Gatilov, “Biz hiçbir zaman siyasi sürecin sonunda Esad’ın mutlaka iktidarda kalması gerektiğini söylemedik ve bu yönde ısrarcı olmadık. Bu konu Suriye halkı tarafından çözülecektir” demektedir.⁵¹ Ancak Esad iktidardan gittiğinde Rusya’nın Suriye’deki çıkarlarını nasıl koruyacağı belirsizdir. Bir uzmana göre Rusya’nın amacı, devletin çökmeden bir yönetim değişikliğine gidilmesi ve yeni yönetimin mevcut yönetim içinden şiddete bulaşmamışlarla muhalefetin güç paylaşımıyla kurulması, böylece Rusya’nın menfaatlerinin devamıdır.⁵² 2012 yaz aylarında Rusya bir taraftan BMGK’nın Suriye’ye karşı sert tedbirler almasına karşı çıkarken diğer taraftan Suriye muhalefeti ile Esad yönetimi arasında arabulucu rolü oynamaya çalışmıştır. Rusya Anan Planını desteklemiş ve kabul edilmesinde rol oynamıştır. Rusya aynı zamanda Suriye Eylem Grubunun 30 Haziran 2012’deki kararlarının alınmasında etkili olmuştur. Rusya Akdeniz kıyılarındaki Tartus limanındaki üssünün geleceği hakkında da endişelidir. Bu kapsamda üssü takviye ettiği ve muhalif grupların olası saldırılarına karşı savunma tedbirlerini artırdığı ifade edilmektedir.

3.2.4. Çin

Çin’in Suriye kriziyle ilgili endişeleri ve bu kapsamda Suriye politikasının genel hatlarıyla Rusya ile örtüştüğü görülmektedir. Çin, BM Güvenlik Konseyi’nin 4 Ekim 2011, 4 Şubat 2012 ve 17 Şubat 2012 tarihlerinde sunmuş olduğu Suriye’ye yönelik yaptırım kararlarına karşı çıkmıştır. Çin, ayrıca 1 Mart ve 23 Mart 2012 tarihlerinde BM İnsan Hakları Komisyonu’nda Suriye’deki insan hakları durumu ile ilgili karar taslağına da ret oyu vermiştir. Çin, Suriye krizine yönelik bir barış planı geliştirmesine rağmen fazla yankı bulmamıştır.

3.2.5. İran

İran, Suriye ile stratejik ilişkisinin Esad rejiminin dağılması ve Müslüman Kardeşler liderliğinde yeni bir yönetimin gelmesi durumunda sona ereceğinden endişe etmektedir. İran’ın Suriye ilişkilerinden en büyük kazancı Lübnan’da Hizbullah’ın desteklenebilmesidir. Suriye İran’ın Hizbullah’a lojistik desteği için transit bölgesidir. Her iki ülke Hizbullah’ı İsrail’e karşı en etkin silahları olarak görmektedir. İran Suriye’ye silah yardımı yapmakta, diplomatik ve ekonomik destek vermektedir. Suriye üzerinde uluslararası yaptırımlar arttıkça İran’a bağımlılık ta artmaktadır. İran’ın Suriye krizinde Esad rejimine karşı uygulayacağı iki seçeneği mevcuttur. Esad rejimini ne pahasına olursa olsun sonuna kadar desteklemek, büyük ölçekli askeri ve ekonomik yardımlara devam etmek veya Suriye’de Esad rejiminin gücü azaldıkça ve halktan soyutlandıkça kendi ilişkilerini devam ettirebileceği başka liderler veya yönetimler aramak. Esad rejimleri ile İran arasındaki tarihsel kökleri olan dostluk ile bölgenin diğer ülkelerindeki Müslüman kardeşler benzeri yönetimlerin ortaya çıkması birinci seçeneğin sonuna kadar denenmesini gerektirmektedir. Ancak İran’ın stratejik çıkarları için

⁵¹ “Russia says Syria’s Assad may go as part of settlement”, *Downcom*, 5 June 2012,

<http://dawn.com/2012/06/05/russia-says-syrias-assad-may-go-as-part-of-settlement/>

⁵² “Russia Talks to Syrian Dissident, Looks Beyond Assad”, *AlMonitor.com*, April 30, 2012.

farklı ittifak yapılarına giren stratejiyi çok iyi uygulayan bir aktör olduğu da unutulmamalıdır. Örneğin, Afganistan’da İran’ın öncelikli desteklediği etnik grup, Şii Hazaralar değil Sünni Taciklerdir. Suriye’de de stratejik çıkarlarının gerektirdiğini yapması akla yatkın gelmektedir. Ancak bu aşamada Esad’a desteğe devam edeceği değerlendirilmektedir.

3.2.6. Suudi Arabistan, Katar

İran’la mezhep eksenli bölgesel liderlik rekabeti içerisinde bulunan Suudi Arabistan ve yedeğinde hareket eden Katar, Suriye’deki olayları bölgedeki etkinliğini artırmak için bir fırsat olarak görmektedir. Suriye krizinde oldukça erken tavır alan her iki ülke, Arap Birliğinin kararlarında etkili olmuşlardır. .

Her iki ülke ekonomik zenginliklerini kullanarak, siyasi çabalarının ötesinde Suriye’ye ekonomik ve ticari yaptırımlar uygulamakta, Suriye muhalefetine ve silahlı isyancı gruplarına mali ve askeri destek sağlamaktadır. Suriye yönetimi ve İran, silahlı çatışmalardan dolayı sıklıkla Türkiye ile birlikte bu iki ülkeyi, isyancılara destek vermek ve kendi personellerini çatışmalara fiilen iştirak ettirmekten dolayı ağır bir şekilde suçlamaktadır.

Suudi Arabistan ve Katar gibi iki monarşinin, Esad rejimini insan hakları ihlalleri ile suçlamaları ve daha fazla özgürlük talep etmeleri, uluslararası kamuoyuna ve bölgenin laik seçkinlerine inandırıcı gelmemektedir. Bu anlamda ayaklanmanın meşruiyetini de baltalamaktadır. Ancak her iki aktör ekonomik güçlerini bir kaldıraç olarak kullanmaya devam etmektedir.

3.2.7. Türkiye

Türkiye Suriye’deki komşu bir ülke olarak önemli dış aktörlerden biridir. Türkiye-Suriye ilişkileri Mart 2011 öncesi tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar iyi düzeyde seyretmiştir. Mart 2011’den sonra ilişkiler hızla bozulmuş, AKP hükümeti Esad rejimini siyasi geçiş için işbirliğini yavaşmadığı, kendisini hiçe saydığı ve uluslararası çabalara değer vermediği gerekçesiyle düşman olarak kabul etmeye başlamıştır. Türkiye’nin Suriye krizine yönelik stratejisi hakkında ülke içinde tam bir kutuplaşma yaşanmakta, uluslararası kamuoyunda ise çelişkili değerlendirmeler yapılmaktadır.

Hükümetin resmi söylemi, AKP internet sayfasında “AK Parti Hükümeti Suriye’de yaşananlara, bir kardeş diğer kardeşinin yaşadığı trajediye nasıl bakıyorsa öyle bakmaktadır. Bizim arzumuz, hemen yanı başımızda acı çeken, zulme uğrayan kardeşlerimizin biran önce huzur ve sükûna kavuşmasıdır”⁵³ şeklinde özetlenmektedir. Aynı kaynağa göre; krizin başlangıcında Suriye halkının yönetimden 5 talebi vardı. Bunlar; çok partili siyasi sisteme geçilmesi ve uluslararası temel hak ve özgürlüklerin anayasal güvence altına alınması; 1963 yılından beri uygulanan olağanüstü halin kaldırılması; yerel idare yasasında değişikliğe gidilmesi; yargı reformları ile güvenlik ve istihbarat birimlerinin yeniden yapılandırılmasıydı. Söz konusu kaynak Esad rejiminin bunları yerine getirmediği ve dolayısıyla Türkiye’nin rejimin değişmesi için elinden geleni yapmakta olduğu ana fikrini işlemektedir.

⁵³ “Türkiye’nin Suriye Politikası”, AKP internet sayfası, <http://www.akparti.org.tr/site/haberler/turkiyenin-suriye-politikasi/27783>

Bazı kaynaklara göre, Türkiye'nin politikasında Esad rejimine destek vermenin Ortadoğu'da model olarak gösterilen Türk demokrasisi ve liberal değerlerinin inanırlılığına gölge düşüreceği düşüncesi de etkili olmaktadır⁵⁴. Hükümet, Suriye'de mezhepsel yaklaşımlara sahip olmadığını söylemesine rağmen, birçok analizci Türkiye'nin çoğunluğu Sünni bir ülke olarak, Esad yönetiminin Sünni Müslümanları hedef almasının etkili olduğunu ifade etmektedir.⁵⁵

Türkiye, ABD, AB ve Arap Birliği ile birlikte Suriye'ye askeri, siyasi, ticari ve ekonomik yaptırımlar uygulayan ülkelerden birisidir. Suriyeli mülteciler Türkiye açısından önemli bir sorun teşkil etmektedir. Sayıları her gün artan mültecilerin barındırılması askeri ve ekonomik tedbirlerin alınmasını gerektirmektedir. Krizin derinleşmesi mülteci sorununu ağırlaştıracağından gerçekte Türkiye'nin işine gelmemektedir.

Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması Türkiye'nin güvenliği açısından önemlidir. Parçalanmış bir Suriye ve ortaya çıkacak bir Kürt bölgesi Türkiye'nin çıkarlarını tehdit edecek bir gelişmedir. Türkiye, Özgür Suriye Ordusu'nun liderlerine ev sahipliği yapmaktadır.

Ancak, ekonomik yaptırımlar ve Suriye muhalefetine sağlanan destek yukarıdaki değerlendirmeye çelişmektedir. Türkiye'nin Suriye'deki muhalif gruplar arasında Müslüman Kardeşler Örgütü'nü tercih ettiği ifade edilmektedir.⁵⁶ Bazı raporlarda Türkiye'de konuşlu muhalif örgütlerin Türk yetkililerin desteğiyle eğitim ve silah aldığı iddia edilmektedir.⁵⁷

Türkiye, Suriye isyanı nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın, Türkiye'deki PKK terörünün ve "Kürt sorununun" ivme kazanacağından rahatsızlık duymaktadır. Bazı kaynaklara göre, Türkiye'nin Suriye muhaliflerine desteğine tepki olarak Esad yönetiminin Suriye Kürtlerini kışkırtması Türkiye'de de ayrılıkçı düşünceleri ve hareketleri güçlendirecektir.⁵⁸ Son olarak Türkiye Suriye'ye karşı daha saldırgan davranır ve toprak bütünlüğünü ihlale kalkışırsa, Esad PKK terör örgütüne üs sağlamaktan geri durmayacaktır.⁵⁹ Bu kapsamda 23 Mayıs 2012 tarihinde İçişleri Bakanı İdris Naim Şahin, "Suriye Türkiye'yi zor durumda bırakmak ve intikam almanın bir şekli olarak sınırına akın bölgelerde teröristlere göz yummaktadır"⁶⁰ şeklindeki açıklaması dikkat çekmektedir. Temmuz-Ağustos 2012'de artan terör olayları yukarıdaki iddiaları doğrulamaktadır.

Sonuç

Suriye krizi, rejime karşı protesto gösterilerinin kitlesel özelliği ve sürekliliği nedeniyle kısa sürede ulusal bir kriz niteliğine bürünmüştür. Esad yönetimi yüz yüze kaldığı sorunlara karşı kriz yönetimini devreye sokarak, bir taraftan siyasi reform çabalarını başlatmış, diğer

⁵⁴ Jim Zanotti, "Turkey: Background and U.S. Relations", *CRS Report R41368*.

⁵⁵ "Turmoil in Syria: Border Clashes Lift Turk Minority Fears", *Wall Street Journal Europe*, April 10, 2012.

⁵⁶ Bayram Balci, "Turkey's Relations with the Syrian Opposition", *Carnegie Endowment, Commentary*, April 13, 2012.

⁵⁷ Michael Weiss, "Syrian rebels say Turkey is arming and training them", *Daily Telegraph Blog (UK)*, May 22, 2012.

⁵⁸ Soner Cagaptay, "Syria and Turkey: The PKK Dimension", *Washington Institute for Near East Policy, PolicyWatch #1919*, April 5, 2012.

⁵⁹ Aynı yer

⁶⁰ "Turkey says Syria is helping PKK terrorists", *Associated Press*, May 23, 2012.

tarafından kolluk kuvvetleriyle istikrar ve kamu düzenini tesis etmeye çalışmıştır. Ancak, ulusal kriz hızlı bir şekilde kontrolden çıkmış, dış aktörlerin müdahalesiyle bölgeselleşmiş ve nihayetinde uluslararasılaşmıştır.

Krizin uluslararasılaşmasında Esad yönetiminin başarısız kriz yönetiminin etkilerine ilaveten Suriye'nin demografik, etnik ve mezhepsel yapısı ile ülke yönetimindeki güç paylaşımı da katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte krizin uluslararasılaşmasında Suriye'nin içsel dinamiklerinin ötesinde bölgesel ve küresel faktörler çok daha etkili olmuştur. Bunlar arasında, 2010-2011 yıllarında bölge ülkelerinin bir kısmında yönetim değişiklikleriyle sonuçlanan "Arap Baharı" süreci, bölgesel aktörler arasında devam eden ve Şii-Sünni bloklaşması kapsamında vücut bulan güç ve etkinlik mücadelesi, küresel aktörlerin bölgeye yönelik çıkarları ve bunları gerçekleştirmek için uyguladıkları stratejiler etkili olmuştur.

Bölgesel aktörler arasında Suudi Arabistan, Katar, İran ve Türkiye ile fiziksel olarak uzak olmasına rağmen yıllardır bölgeye yerleşerek bölge ülkesi rahatlığıyla hareket eden ABD, krizin bölgeselleşmesinde etkili olmuştur. ABD ve Türkiye'nin krizin bir an önce bölgeselleştirilmesiyle ilgili beklentilerini Arap Birliği gecikmeli olarak karşılamıştır. Arap Birliği, Suriye'nin üyeliğini askıya alarak ABD ve AB'ye paralel olarak yaptırım kararı uygulayarak ve hazırladığı barış planını BM'ye götürerek etkili olmuştur.

BM ise başlangıçta izlemekle yetindiği Suriye krizine Arap Birliği'nin barış planı ile daha fazla müdahil olmuştur. BM, Annan Planı üzerinde genel bir uzlaşma bulunmasına rağmen ABD ve destekçilerinin istediği kararları çıkaramamış, zamanla Suriye üzerinden uluslararası güç mücadelesinin yaşandığı bir zemine dönüşmüştür.

Suriye krizinin uluslararasılaşmasında Batı ülkeleri ve onlarla birlikte hareket eden ülkelerin karşısında yer alan Rusya, Çin ve İran'ın stratejileri de etkili olmuştur. Suriye rejimine askeri, ekonomik ve siyasi destek ve yardımlar bir taraftan rejimi kuvvetlendirerek krizin kısa sürede muhalifler lehine sonuçlanmasına engel olurken, diğer taraftan uluslararası siyasi alanda şiddetli bir mücadelenin devamını sağlamaktadır.

Suriye krizinde rol alan bölgesel ve küresel aktörlerin stratejilerine yön veren bazı kaygılar ve teoriler önemli görülmektedir. Kaygılar arasında; Suriye krizinin insani boyutu ve artan mülteciler başta Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Irak olmak üzere bölgesel ve küresel aktörleri ilgilendirmektedir. Diğer bir kaygı Suriye yönetiminin elindeki kimyasal ve biyolojik silahlardır. Bu silahların terör örgütlerinin eline geçmesi riski ABD ve İsrail'i fazlasıyla endişelendirmektedir. Son olarak, krizin El Kaide başta olmak üzere radikal İslamcı örgütlere güç kazanmak ve etkinlik sağlamak için uygun fırsatlar sunması kaygı verici bulunmaktadır.

Uluslararası aktörlerin stratejilerine yön veren teoriler ise Şii-Sünni bloklaşması, ABD'nin BOP projesi, Rusya, Çin ve ABD arasındaki Avrasya-Pasifik mücadelesi, Ortadoğu'da güç ve prestij mücadelesi, ABD'nin yeni askeri stratejisi, BM'nin insani müdahale kararlarının rejim değişikliği için kullanılması olarak öne çıkmaktadır. Uluslararası aktörlerin stratejileri, bu teorilerin yorumlanma şekline göre şekillenmekte ve değişmektedir.

Suriye krizi, iç ve dış birçok faktörün etkileşimiyle kısa sürede uluslararası krize dönüşmüş, gelişen ve planlanmış bir kriz karakteri taşımaktadır.

Kaynakça

- AKGÜN Birol, "ABD'nin Suriye Politikası", *Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, SDE Analiz, Haziran 2012, s. 10-16.
- ARONSSON Lisa, "New US Defence Strategy: Why Obama is Abandoning America's Commitment to Fight Two Major Wars", *RUSI Papers*, 06 January 2012, www.rusi.org
- BALCI Bayram, "Turkey's Relations with the Syrian Opposition", *Carnegie Endowment, Commentary*, April 13, 2012.
- BİNGÖL Oktay, "ABD'nin Yeni Askeri Stratejisi ve Suriye Krizi", *USGAM*, 12 Nisan 2012, <http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=522&konu=24&bolge=5>
- BUMILLER Elisabeth, Thom Shanker, "Obama outlines new military strategy for US Efforts will focus on Asia, Pacific region", *The Boston Globe*, 06 January 2012.
- BURKE Edmund, "A Comparative View of French Native Policy in Morocco and Syria, 1912-1925", *Middle Eastern Studies*, May 1973, Vol. 9, No. 2, s.175-186.
- CAGAPTAY Soner, "Syria and Turkey: The PKK Dimension", *Washington Institute for Near East Policy, PolicyWatch #1919*, April 5, 2012.
- "C.I.A. Said to Aid in Steering Arms to Syrian Opposition", *New York Times*, June 21, 2012.
- "Cracks Widen in Syrian Economy", *IPS*, January 24, 2012.
- DEREK Henry Flood, "Inside the Free Syrian Army," *Jane's Islamic Affairs Analyst*, February 24, 2012.
- "Esad'a Annan planı için 10 Nisan'a kadar süre", *Hürriyet*, 2 Nisan 2012, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/20259549.asp>
- GEORGE Alan, *Syria: neither bread nor freedom*, Zed Books, UK, 2003.
- GHADRY Farid N, "Syrian Reform: What Lies Beneath", *The Middle East Quarterly*, Winter 2005, <http://www.meforum.org/683/syrian-reform-what-lies-beneath>.
- "How Russia, Iran keep fuel flowing to Syria", *Reuters*, April 26, 2012.
- "How Vital is Syria's Tartus Port to Russia?", *BBC*, June 27, 2012.
- İNANÇ Zeynep Songülen, "Fransa'nın Suriye politikası", *Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, SDE Analiz, Haziran 2012, s. 22-28.
- "In Syria, Lebanon's Most Wanted Sunni Terrorist Blows Himself Up", *Time.com*, April 23, 2012.
- "International Religious Freedom Report 2006", US Department of State İnternet sayfası, <http://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2006/71432.htm>

“Israel Fears Syrian ‘Chemical, Biological Weapons’”, *NOW Lebanon*, January 17, 2012.

“Iraq resists U.S. prod, lets Iran fly arms to Syria”, *The Washington Times*, March 16, 2012.

“Iraq Warns Over Al-Qaeda Flux To Syria”, *Financial Times*, 6 July 2012.

KÜÇÜKKELEŞ Müjge, “Arap Birliği’nin Suriye Politikası”, *SETA Analiz*, Mart 2012.
<http://www.setav.org/public/HaberDetay.aspx?Dil=tr&hid=110175&q=arap-birliginin-suriye-politikasi>

“Little Support for U.S. Intervention in Syrian Conflict”, *Pew Research Center*, 15 March 2012.

LYON Alistair, “Arab League turns to U.N. as Gulf observers quit Syria”, *Reuters*, 24 Ocak 2012.

“Opening the Weapons Tap: Syria’s Rebels Await Fresh and Free Ammo”, *Time.com*, June 22, 2012.

OSWALD Rachel, “U.S. Watching Syrian Chemical Arms Amid Fear of Attack, Diversion”, *Global Security Newswire*, December 5, 2011.

“Rare inside view of Syria’s rebels finds a force vowing to fight on”, *McClatchy*, April 23, 2012.

“Red Cross declares Syria conflict a civil war”, *Aljazeera*, 16 July 2012.
<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/07/2012716231913738.html>

“Russia says Syria’s Assad may go as part of settlement”, *Dawn.com*, 5 June 2012,
<http://dawn.com/2012/06/05/russia-says-syrias-assad-may-go-as-part-of-settlement/>

“Russia Talks to Syrian Dissident, Looks Beyond Assad”, *AlMonitor.com*, 30 April 2012.

SAYIGH Yezid, “The Coming Tests of the Syrian Opposition,” Carnegie Endowment for International Peace, 19 April 2012.

SHARP Jeremy M, Christopher M. Blanchard, “Armed Conflict in Syria:U.S. and International Response”, *CRS Report for US Congress*, RL33487, 19 July 2012.

SNC website, <http://www.syriancouncil.org/en/structure/executive-committee.html>.

STARR Barbara, “Military: Thousands of troops needed to secure Syrian chemical sites”, *CNN.com*, February 22, 2012.

“Syria, Russia Negotiating Long-Term Gas, Diesel Fuel Contracts”, *ITAR-TASS World Service*, May 25, 2012.

“Syria Regional Refugee Response”, *UNHCR*, 3 Ağustos 2012,
<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>

“Syria Prints New Money as Deficit Grows-Bankers”, *Reuters*, June 13, 2012.

“Syria Running out of Cash as Sanctions take toll, but Assad avoids Economic Pain”, *Washington Post*, April 24, 2012.

- “Syria: Voting with their feet”, *Economist Intelligence Unit—Business Middle East*, January 16, 2012.
- “Syria Government”, CIA, the World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>
- "Syria–Kurds", Library of Congress Country Studies, <http://countrystudies.us/syria/23.htm>
- "Syria’s First Female Vice President Hailed as Progress for Women", *Arab News*, 24 March 2006, <http://www.arabnews.com/node/282241>
- “Tanker with Syrian oil passes through Egypt’s Suez”, *Reuters*, April 3, 2012.
- “Türkiye’nin Suriye Politikası”, AKP internet sayfası,
<http://www.akparti.org.tr/site/haberler/turkiyenin-suriye-politikasi/27783>
- “Turmoil in Syria: Border Clashes Lift Turk Minority Fears”, *Wall Street Journal Europe*, April 10, 2012.
- “Turkey says Syria is helping PKK terrorists”, *Associated Press*, May 23, 2012.
- “USA Department of Defense Quadrennial Defense Review Report”, 2010, <http://www.defense.gov/qdr/>
- “US Provides Communications Aid for Syria Opponents”, *Agence France Press*, June 14, 2012.
- “U. S. Stepping Up Efforts To Organize Syria Rebels”, *Wall Street Journal*, June 14, 2012.
- “U.S. Military Completes Planning For Syria”, *Security Clearance (CNN.com)*, 14 June 2012.
- WEISS Michael, “Syrian rebels say Turkey is arming and training them”, *Daily Telegraph Blog (UK)*, May 22, 2012.
- ZANOTTI Jim, “Turkey: Background and U.S. Relations”, *CRS Report R41368*.

Alıntılanma için: Oktay Bingöl, “KRİZLERİN ULUSLARARASILAŞMASI: REJİME KARŞI PROTESTOLARDAN BÖLGESEL ÇATIŞMAYA SURİYE ÖRNEĞİ”, M. Seyfettin Erol, Ertan Efeğil (eds), *Krizler ve Kriz Yönetimi: “Temel Yaklaşımlar, Aktörler, Örnek Olaylar”*, Barış Kitap, Ankara, 2012. ss.541-484.